

CONSIDERATIONS ON NEONIMY AND THE NEONIMS

Inga Druță

Assoc. Researcher, Hab. Dr., Institute of Philology, Science Academy of Moldova

Abstract: In the specialty literature, there is a distinction between general neology, terminological neology or neonymy and neologisms of common use, as well as specialized and terminological ones, also called neonyms (new denominations) and neosemes (new meanings). Neonyms establish themselves as a denominative necessity and prove to be more stable over time in comparison to the neologisms of common use, presenting the net characteristics of an intentional manifestation. Therefore, neonymy works in the case of terminology vacuum. Several papers show that strictly from the formal point of view, neologisms and neonyms share the same methods of formation, available in any language. Even though there are some differences between general and specialized neology (neonymy), there are also some opinions that nowadays in the „terminological information era” (Depecker), the theory and the methodology of research in the specialty neology has to be reconsidered.

Keywords: neonymy, neonym, neology, neologism, denomination

Neologia și necesitatea de a denumi lucruri, fenomene, procese etc. nu se suprapun în mod exact. Pe de o parte, presiunea contextului sintactic, jocul de cuvinte, intenția de persuadare sau căutarea expresivității pot genera neologisme fără apariția concomitentă a unor noi realități care trebuie desemnate. Pe de altă parte, o denotație nu este neapărat un neologism, un cuvânt nou: deseori se constată extensiunea și specializarea semantică a unor termeni existenți în contexte noi, care denotă viabilitatea semnelor lingvistice pentru noile realități (Sablayrolles 2007: 12). Prin urmare, apariția unui neologism-desemnare este determinată de mai mulți factori. „Gradul de urgență” este un factor fundamental în acest sens, fiind în relație cu faptul dacă vorbitorul dispune de timp pentru a căuta o desemnare sau este presat să încheie un enunț deja pe jumătate emis. Obiectivul său de a (se) convinge de existența unei „noutăți” sau de a-și exprima exact opinia cu privire la un anumit subiect constituie al doilea factor. În fine, există diverse cazuri de *redenumire* și de *denotații multiple* pentru același concept (*ibid.*).

În literatura de specialitate se face distincția între *neologia generală* și *neologia terminologică* sau *neonimie*și, respectiv, între *neologismele de limbă comună* și *neologismele limbajelor specializate* sau *terminologice*, numite *neonime* (denotații noi) și *neoseme* (sensuri noi) (Kocourek 1982; Rondeau 1984; Quemada 2007; Bălan Mihailovici 2003: 102). În studiile de limbă franceză apar și sinonimele *néoterme*, *néomot*: „Le *néologisme* ou *néoterme*, c’est-à-dire l’unité nouvelle capable de subvenir à chaque déficit signalé en s’enchâssant dans l’usage courant ou socio-professionnel; (...) les recherches ont comme objectif de dégager les causes de

fonctionnement ou de disfonctionnement des *néomots* une fois qu'ils ont été créés ou identifiés comme produits lexicaux nouveaux" (Boulangier 1989: 202).

Neonimele apar ca o necesitate denominativă și au o mai mare stabilitate în timp decât neologismele limbii comune (Pavel, Rucăreanu 2001: 53), prezentând net caracteristica unei manifestări intenționale. Neonimia funcționează, așadar, în cazul vidului terminologic (Busuioc 2006: 2).

Numeroase lucrări arată că, din punct de vedere strict formal, neologismele și neonimele împart o serie de caracteristici. În pofida diversității de tipologii existente, se admite mai mult ori mai puțin că neologismele și neonimele fac apel la aceleași procedee de formare, de care dispune orice limbă, încadrabile în general în trei mari categorii: *neologie de formă*, *neologie semantică* și *neologie de împrumut* (Desmet 2003). Cu toate acestea, unele voci observă, cu subtilitate, că „neologia se manifestă într-o manieră specială, având caracteristici proprii, în vocabularele tehnice” (Goosse 1975). Ideea este reluată de Bruno de Bessé, care semnaleză unele diferențe în formarea unităților lexicale (cuvinte), în limba franceză generală, unde se recurge în mod obișnuit la creație morfologică – derivare (prefixare și sufixare), iar în formarea termenilor prevalează creațiile lexicale sintagmatice. Bessé atrage atenția asupra faptului că neologismul lexical din limba generală se naște în mod spontan, nu repudiază sinonimele și deseori este rezervat unui anumit grup social, unui nivel al limbii. Un termen nou apare într-un limbaj de specialitate într-un moment în care, în urma unei descoperiri, apare un concept nou. Acesta este desemnat în mod conștient de autorul său, în limba sa. Noul concept circulă inițial în mediile științifice, apoi se impune desemnarea sa și în alte limbi. Din acest motiv, creatorii de termeni, de cele mai multe ori specialiști în domeniu, tind spre transparența unității terminologice. Astfel, se poate constata că formarea de termeni este un proces conștient. Termenul este deseori creat plecând de la caracteristicile interne și externe ale conceptului, exprimate prin mijloacele fiecărei limbi (Bessé 1992: 60-64).

În aceeași ordine de idei, Adrien Hermans și Andrée Vansteelandt susțin că termenii urmează a fi creați în conformitate cu *matricele lexicale* sau *terminologice* ale limbii în care apar și cu matricele specifice domeniului de aplicație. Noțiunea de matrice lexicală/terminologică (sau *terminogenică*) este explicabilă prin faptul că fiecare limbă și fiecare domeniu pot selecta anumite procedee și instrumente de formare a noilor unități lexicale/terminologice (Hermans, Vansteelandt 1999: 39). În unele limbi, cum ar fi engleza și germana, se constată preferințe pentru derivare sau compunere (majoritatea termenilor sunt compuși, sudați, cu o ordine fixă, deosebită de cea a limbilor romanice: determinant-determinat), pentru sufixare mai curând decât pentru prefixare; în cazul domeniilor de aplicație, în neonimele din anumite discipline predomină formanții savanți de origine greacă și latină (medicina), în altele formanții moderni cum ar fi *eco-* (terminologia mediului) sau *euro-* (terminologia comunitară).

În multitudinea de scheme terminogenice preferențiale în funcție de domeniile sau de câmpurile terminologice ori de diferitele limbi/familii de limbi, sarcina neologului sau a terminologului constă în identificarea și aplicarea corectă a acestora. Schemele în discuție se bazează pe procedeele de îmbogățire a fondului lexical care fac obiectul de studiu al lexicologiei, cu particularitatea că, spre deosebire de unitățile lexicale, unitățile terminologice sunt motivate, iar rolul terminologului-neolog este de a stăpâni morfologia lexicală și de a o orienta spre realizarea unor neonime „fericite“.

Neonimele se formează prin diverse mijloace, cum ar fi: procedee de natură morfologică (derivare, compunere), sintagmatică, brahigrafică (abreviere, elipsă, trunchiere, contaminare sau recompunere, siglare), semantică (metaforă sau metonimie), împrumut (direct și indirect – calc) (v. Busuioc 2006: 5).

Greaca și latina, numite „limbi moarte”, sunt prezente și astăzi în terminologie și marchează în mod vizibil vocabularul european fie prin termeni preluați în întregime, fie prin faptul că fixează modalitățile de formare a neonomelor. Conform unei statistici, cele două limbi furnizează terminologiilor moderne peste 10.000 de formați (cu un grad diferit de productivitate) (Bălan-Mihailovici 2003: 89). Astfel, crearea termenilor cu ajutorul formațiilor greco-latine se poate considera unul dintre procedeele de internaționalizare a terminologiilor.

În acest sens, în didactica actuală din spațiul francofon a fost lansată o teorie cu caracter oficial având obiectivul de a structura învățământul preuniversitar și universitar prin conștientizarea dimensiunii lingvistice, ceea ce ar favoriza receptarea și acceptarea ideilor prin înțelegerea perfectă a limbii, a termenilor, astfel încât aceștia să fie tratați ca o reprezentare a lumii reale, receptorul devenind din ce în ce mai „conștient că adevărul lucrurilor începe prin adevărul și justetea cuvintelor”: „Il est une voie de remplacement à laquelle n'est pas insensible l'inspection de l'enseignement, de plus en plus consciente que la vérité des choses commence par la vérité et la justesse des mots et que les champs d'étude et de réflexion les plus difficiles s'éclaircissent lorsqu'on parle bien leur langage” (Lurquin 1989: 41; v. și Bălan-Mihailovici 2003: 90).

Termenii, destinați în primul rând uzajului specialiștilor, în cea mai mare parte sunt elaborați cu multă grijă și rigoare. Există mai mulți termeni despre care se poate afirma cu exactitate cine este autorul lor, fie când au fost creați. Un exemplu celebru este neonomul *ordinateur*, creat în 1955 la solicitarea companiei IBM de un latinist de renume, profesorul Jacques Perret. Termenul *ecosistem* a fost propus în 1935 de botanistul și ecologul englez Arthur Tansley. Se cunoaște și cazul lui Louis Pasteur care, ajungând să descopere, în urma experiențelor de laborator, vietăți microscopice care puteau declanșa infecții, cere ajutorul prietenului său, academicianul Sédillot – apropiat al marelui lexicograf francez E. Littré, pentru a găsi o denumire mai potrivită decât cele existente în vocabularul științific francez al vremii: *microzoaires*, *aérobies*, *spores de l'achorium* etc. (v. Benveniste 1974: 165). Propunerea lui Sédillot a fost o formă neobișnuită: (fr.) *microbe*, rezultată din combinarea unor elemente grecești, formă pe care unii lingviști ai timpului au criticat-o, dar care a fost acceptată fără ezitare de colegii de breaslă ai lui Pasteur, contribuind chiar la consolidarea poziției unui procedeu de formare a termenilor științifici ce s-a dovedit ulterior deosebit de productiv (Cuniță 2008: 3-4).

Exemplele semnalate sunt cazuri fericite. Mai frecvent, nu se cunoaște autorul termenilor, dar se poate determina, cu o aproximație mai mare sau mai mică, momentul apariției unui termen într-o limbă, confruntând diverse surse: texte specializate, manuale, lucrări traduse, articole de vulgarizare (popularizare), articole de presă mai puțin specializate, dicționare ș.a.

În literatura de specialitate, inclusiv în normele ISO de referință, au fost elaborate criteriile pentru acceptarea unui neonom: *concizia; conformitatea cu regulile propriului sistem lingvistic; transparența; consistența; derivabilitatea; adaptabilitatea* la sistemul fonetic și grafic al limbii; *necesitatea; absența conotațiilor negative și a asociațiilor neconvenabile; eufonicitatea; conformitatea cu principiile de bază ale politicii lingvistice stabile* (ISO 704/2000; Pavel, Rucăreanu 2001: 58-59).

De exemplu, aplicând principiul transparenței, între termenii *zgomot termic* și *zgomot Johnson* se va da preferință termenului *zgomot termic*, care este decodabil și fără definiție, deci mai transparent. Din cauza conotațiilor negative, unitatea terminologică *manipulare genetică* a fost înlocuită prin *inginerie genetică*.

Un tip aparte de neonime reprezintă numele de produse. În perioade foarte scurte de timp, în mod subtil, firmele își impun în forță termenii (nume de produse și termenii asociați acestora), prin puterea lor economică și cu contribuția influenței majore a mass-mediei, ceea ce este încă un

(dez)avantaj al societății moderne de consum (Bălan Mihailovici 2003: 67). Importanța terminologiilor de „firmă” în prezent este tot mai mare, cf. termenii noi aduși de Windows, începând cu celebra *fereastră*, dar și: *casetă de dialog*, *fișier*, *registru de lucru*, *macrocomandă* etc.

Uneleneonimesunt generate de mentalitatea „politically correct”, care favorizează serii lexicale paralele cu tendința de a înlocui termenii utilizați anterior, impregnați de conotații depreciative: *nevăzător*, *persoană cu nevoi speciale*, *uniune consensuală*, *agent de salubritate* (Busuioc 2006: 4).

Deși între neologia generală și neologia specializată (neonimie) există anumite deosebiri (la care ne-am referit *supra*), există opinii potrivit cărora astăzi, în „era terminologiei informaționale” (Depecker), se impune reconsiderarea teoriei și a metodologiei de cercetare în neologia de specialitate. Astfel, Isabel Desmet subliniază că internetul și noile instrumente telematice au bulversat circulația cunoștințelor, și nu doar în interiorul limbilor, ci mai ales între limbi. Transformările sociale și tehnologice din ultimii ani determină modificări profunde în circulația neologismelor specializate, ceea ce zguduie unele idei din epocile precedente. Cercetătoarea susține că clivajul între neonimie și neologie, între specializare și vulgarizare (până la banalizare), ca și parcursul descendent al specializării spre vulgarizare trebuie relativizate, deoarece astăzi se constată o mișcare de „du-te-vino” a termenilor între texte cu grade diferite de specializare și limba generală, în *ambele direcții* (Desmet 2003; Bidu-Vrănceanu 2010: 17-19).

BIBLIOGRAPHY

- Aurelia Bălan Mihailovici, *Noțiuni de terminologie: despre viața cuvintelor și problemele terminologiei actuale*, București, Oscar Print, 2003
- Bruno de Bessé, *Cours de terminologie*, Genève, ETI Université de Genève, 1992
- Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, București, Editura Universității din București, 2010
- Jean-Claude Boulanger, L'évolution du concept de néologie de la linguistique aux industries de la langue. Terminologie diachronique, Paris, CILF, 1989, p. 193-211
- Ileana Busuioc, Despre neologisme și neologie, *Uniterm*, 2006, nr. 4
- Alexandra Cuniță, Ce fel de *neologisme* pentru limbajele noastre de specialitate? Actele Colocviului 3T, București, 2008 (difuzate pe CD)
- Isabel Desmet, *Évolutions théoriques et méthodologiques dans la recherche en néologie scientifique et technique, Actele Colocviului Internațional «La néologie scientifique et technique: bilan et perspectives», 28 noiembrie 2003, Roma*
- André Goosse, *La néologie française aujourd'hui: observations et réflexions*, Paris, Conseil international de la langue française, 1975
- Adrien Hermans, Andrée Vansteelandt, *Néologie traductive, Terminologies Nouvelles (Nouveaux outils pour la néologie)*, 1999, nr. 20, p. 37-43

- Rostislav Kocourek, *La langue française de la technique et de la science*, Wiesbaden, Brandsteter, 1982
- Georges Lurquin, A travers l'épaisseur sémantique des termes. In: *Traduction spécialisée et terminologie diachronique*, Paris, CILF, 1989, p. 38-42
- Eugeniu Pavel, Costin Rucăreanu, *Introducere în terminologie*, București, Editura Academiei Române & Editura Agir, 2001
- Guy Rondeau, *Introduction à la terminologie* (2e édition), Québec, Gaétan Morin, 1984
- Bernard Quemada, Avant-propos, *Neologica*, 2007, nr. 1, p. 6-7
- Jean-François Sablayrolles, Nomination, dénomination et néologie: intersection et différences symétriques, *Neologica*, 2007, nr. 1